

Aspecte social-economice și arhitectonice ale locuirilor temporare din podișul înalt al Mehedințiului

Lucian Nicolae ROBU*

The suggested study is part of a more ample research carried out between 2012- 2014 in order to identify the specific architectural elements that make up the Mehedinți household specific for the plateau.

The study emphasizes an important component of the habitations from the area: field conace (residences), forms of seasonal habitation with an important function in the economy of the area. They unquestionably define the social-economic evolution of the human communities from the northern Mehedinți tradition area. The research is all the more important as it can help configure within the ASTRA Museum of the Traditional Folk Civilization the beekeeper's household which is specific to the county of Mehedinți.

Keywords: Mehedinți, plateau, conac (residence), palancă (palisade), field, temporary habitations

Cuvinte cheie: Mehedinți, podiș, conac, palancă, plai, locuiri temporare

Aspectele cercetării habitatului din zona de podiș a Mehedințiului s-au realizat sistematic în anii '60-'70 ai secolului al XX-lea, de către cercetători ai institutelor Academiei Române. Între aceștia rememorăm abordările etnologice complexe realizate în teren de către Marcela Popilian Bratiloveanu, Andrei Pănoiu (mai ales în ceea ce privește arhitectura de tip conac sau sălaș)¹, geograful și antropologul George Erdeli, ale cărui abordări au vizat relația locuitorilor cu spațiul cultural și economic definit atât de satele răsfirate cât și de formele sezoniere de tip sălaș. Zona analizată în prezentul studiu a constituit, în mare măsură, un punct de atracție științifică majoră, în contextul cercetărilor pentru întocmirea Atlasului Complex Porțile de Fier, elaborat de o echipă interdisciplinară coordonată de reputați specialiști ai Academiei Române, sub directă implicare a istoricului Constantin Nicolaescu Plopșor.

În anii 1970-1980, cercetătorii sibieni, specialiști ai Muzeului Tehnicii Populare au organizat campanii de teren pentru investigarea patrimoniului tehnic specific zonei de nord a județului Mehedinți, realizând, simultan, identificări de date și profile etnologice asupra unor comunități (sate) arhaice precum: Podeni, Gornenți, Malarișca și Cireșu. Ștefan Palada și Hedwig Rușdea au oferit informații semnificative cu privire la antropogeografia satelor menționate, au realizat diagnoze sociale

* muzeograf, Complexul Național Muzeal ASTRA; e-mail: lucian.robu@muzeulastra.ro

¹ Reunim mai jos câteva dintre cele mai semnificative studii consacrate problematicei prezentate: Vintilescu Ion (1946), *Podișul sau Plaiul Mehedinților*, în *Revista de Geografie* I, an II, București; Popilean-Bratiloveanu Marcela (1975), *Locuința tradițională din Podișul Mehedinților*, *Studii și cercetări de Istoria Artei*, seria Plastică, nr.22; Popilean-Bratiloveanu Marcela (1984), *Contribuții la istoricul așezărilor din Podișul Mehedinților*, în *Arhivele Olteniei*, serie nouă, nr.3; Popilean-Bratiloveanu Marcela (1985), *Ocupații tradiționale la Izverna*, în *Arhivele Olteniei*, seria nouă nr.4; Maier Octavian (1982), *Meșteșugul vărăritului în zona Porților de Fier*, vol. *Mehedinți – Istorie și cultură*. Drobeta Tr. Severin; Erdeli George (1983), *Așezările omenești din Podișul Mehedinți – aspecte de geografie istorică*, *Revista Terra*, Anul XV, nr.1, ianuarie – martie, București; Erdeli George, Iacob Gheorghe (1979), *Considerații geografice asupra așezărilor omenești din Piemontul Strehaia*, AUB XXVIII; Ionescu Constantin (1978), *Prin munții Mehedințiului*, Editura Scrisul Românesc, Craiova; Ionescu Grigore (1971), *Arhitectura populară în România*, București; *** (1972), *Atlasul complex „Porțile de Fier”*, Editura Academiei, București; *** (1972), *Localitățile județului Mehedinți*, Dr. Tr. Severin; Cucu Vasile, Băcănaru Ion (1972), *Geografia satului românesc în Sociologia geografică. Colecția Sociologia militans*, vol. V, București, Editura Științifică.

asupra dispariției treptate a pivelor și altor instalații de tehnică populară².

În același timp se dovedesc a fi extrem de importante datele referitoare la tipurile de agricultură practică în văile mai puțin adânci, precum și la rolul esențial pe care instalațiile preindustriale l-au avut în economia zonei. Sunt, de asemenea, prezente în studiile celor doi reputați specialiști ipoteze de lucru privind specificul locuirilor temporare pe care această zonă etnografică le-a cunoscut. Presiunea timpului și modificarea priorităților științifice au făcut imposibilă extinderea cercetărilor lui Ștefan Palada, în vederea completării documentației necesare reprezentării unei gospodării mehedintene în Muzeul Tehnicii Populare, ce se deschisese publicului în anul 1963, și se afla în plin proces de evoluție sectorial-tematică.

Podișul Mehedinți, poziționat în sud-vestul României, între văile Motru și Dunăre, cunoscut și sub numele de *Plaiul Mehedințului*, face un liant deosebit de pitoresc între munte și coline, cu un relief intens fragmentat și spectacular. Din punct de vedere al unităților de relief, Podișul Mehedinți este încadrat, între Podișul Getic (E-SE), Carpații Meridionali (N-NV), Subcarpații Getici (NE), Munții Banatului (V) și Culoarul Dunării (SV). Podișul Mehedinți reprezintă una dintre cele mai mici, dar mai bine individualizate regiuni geografice ale țării, ocupând doar 0.33% din suprafața acesteia. Acest podiș are o lungime de circa 53 km și o lățime între 16-25 km, cu o suprafață de 785 km², fiind orientat de la nord-vest spre sud-est.

Podișul Mehedinți a constituit de mult timp o zonă de atracție a cercetărilor științifice, îndeosebi în scopul determinării fondului etnologic, istoric-antropologic. Platoul Mehedinți este un parc natural, situat în sud-vestul României, la nord de municipiul Drobeta Turnu Severin și se întinde pe o suprafață de 106.000 ha. Climatul temperat-continental cu influențe submediteraneene și relieful foarte variat au creat condiții pentru numeroase specii de plante și animale rare (Fig. 1).

Relieful calcaros, cu sol subțire și fertilitate redusă, de pe fundul dolinelor, ca și terenurile pietroase ale „cornetelor” sunt cele mai puțin pretabile ca spații de desfășurare a activităților umane în regiune. Spre deosebire de acestea, poliile³ (depresiuni carstice mai mari) care prelungesc luncile unor râuri dispun de o fertilitate mai mare și sunt folosite cu predilecție pentru fâneță sau culturi agricole. Așezările omenești din preajma poliilor sunt mai închegate și mai bine dotate edilitar. Cu toate că aceste polii au o fertilitate mai ridicată, satele de aici au evitat extinderea vetrelor ca urmare a excesului de umiditate și a frecvențelor inundații.

Poziția așezărilor omenești în raport cu relieful prezintă unele trăsături caracteristice, ca urmare a văilor care traversează podișul, variației înclinării versanților și prezenței interfluviilor. În funcție de distribuția pe principalele forme de relief putem diferenția următoarele tipuri: sate de vale cu subtipurile – sate de fund de vale și versant și sate de terasă. Prezența depresiunilor carstice cu suprafețe variabile, a izvoarelor carstice, a izbucurilor a stimulat răspândirea satelor și pe relieful calcaros (Valea Coșuștei, Valea Topolniței, Valea Bulbei, Valea Brebinei).

Condițiile fizico-geografice din regiunile calcaroase ale podișului (morfologia, climatul zonelor carstice, hidrografia, elementele pedo și fito-geografice) au influențat gradul de populare al carstului și prin posibilitățile ce le-a oferit desfășurării activităților productive. Relieful de tip platou (interfluvii largi) a înlesnit dezvoltarea unei economii agro-pastorale, corelate cu preocupările de exploatare a lemnului pădurilor de pe versanți sau interfluvii.

Prezența și extensiunea suprafețelor calcaroase (numeroase subforme endo și mai ales exocarstice) au generat un potențial economic al carstului care este valorificat de comunitățile umane

² Sunt relevante date statistice ce confirmă existența semnificativă a morilor și pivelor în nordul Mehedințului, cca. 677 de asemenea instalații în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în contextul rețelei hidrografice încă bine conturată pentru acea dată și în absența unui proces de părăsire a cătunelor, derivate din vetrele unor comunități mai mari.

³ Depresiune carstică închisă, în general alungită, mărginită de versanți abrupti, cu fundul plat, acoperit cu aluviuni. De menționat că zonele de cultură agricolă se realizau și erau interdependente de fertilitatea dată de existența aluviunilor.

de pe suprafața acestuia sau din apropiere. Solul subțire și cu fertilitate redusă de pe rocile calcaroase din cadrul dolinelor este puțin favorabil pentru activitățile agricole, în schimb, așezările omenești din depresiunile carstice mari sunt bine reprezentate ca și cele de pe interfluvii și versanți.

Din totalul așezărilor omenești ale Podișului Mehedinți circa 30% au vetrele de sate pe terenuri calcaroase sau parțial pe calcare; dintre satele ale căror gospodării (și conace) sunt dispuse pe suprafețe calcaroase sunt: Cerna-Vârf, Sfodea, Bunoaica, Jupânești, Ponoarele, Băluța, Brînzeni, Gărdăneasa, Răiculești, Motru Sec, iar cu vetre parțial pe calcare sunt: Obârșia Cloșani, Godeanu, Balta, Coadă Cornetului, Gornovița, Cireșu, Baia de Aramă, Delureni, Orzești. Cauza principală a populării acestor terenuri calcaroase o reprezintă creșterea numărului populației din așezările omenești apropiate, care a generat un fenomen de „roire”, de stabilire a populației și pe aceste terenuri ce au putut oferi o sursă de existență. Creșterea numerică a populației, începe cu secolul al XVIII-lea și se continuă până la începutul secolului al XIX-lea, când apare și fenomenul invers, regresiv, de migrare a populației din aceste locuri spre zonele mai dezvoltate economic din apropiere.

Un loc important în dispunerea satelor din regiunile carstice ale podișului îl are hidrografia. Astfel, aici, comunitățile omenești își găsesc identitatea acolo unde rețeaua hidrografică are funcționalitate permanentă. Cu toate acestea, forme de locuire permanentă se află și în zonele unde apar probleme de alimentare, fapt ce dovedește că nu apa a constituit elementul hotărâtor, în răspândirea gospodăriilor pe calcare o influență deosebită având-o și condițiile social – istorice de populare a podișului, alături de marea putere de adaptare a populației la condițiile naturale ale carstului. Pădurea, element dominant al peisajului natural din podiș, a oferit mehedințenilor, încă de la începutul prezenței lor în aceste locuri, cele necesare existenței, influențând puternic în decursul istoriei viața oamenilor. Raporturile dintre om și pădure au evoluat în timp, în mod diferențiat, de la o perioadă istorică la alta, corespunzător unor anumite etape de dezvoltare social – economică. Colectivitățile umane ce s-au înființat în aceste locuri au acționat în decursul timpului asupra pădurii conform nevoilor lor crescânde. Așa se explică defrișările pastorale și agricole ce s-au desfășurat continuu, din vremuri străvechi. Păstoritul este ocupația străveche a locuitorilor podișului, ce a avut o dezvoltare fără întrerupere, a determinat, în timp, modificări în structura fondului forestier, ducând, prin defrișări, la restrângerea zonelor împădurite, îndeosebi spre locuri mai înalte pentru mărirea pășunilor de vară și a teritoriilor cu fânețe. Acolo se localizau numeroase construcții pastorale.

Creșterea animalelor. Culturile agricole

Din punct de vedere economic, zona repertoriată se caracterizează prin câteva dominante economice: păstoritul, creșterea animalelor mari, exploatându-se pășunile de pe văile intramontane sau pășunile din platoul Mehedinți. Frecvența acestor ocupații este dată și de numărul dominant de anexe – sălașe în zona pășunilor, dar și de existența adăposturilor atipice pentru animale – palânci identificate de noi, atât în apropierea gospodăriei, cât și în zona de pășune sau de fânețe. Zonele de culturi legumicole sunt reduse, situate în grădinile din perimetrul așezărilor.

Arhitectura acestei zone se diferențiază pe două paliere: **zona de deal** și **zona de munte**. Dacă în zona de munte se evidențiază casa cu etaj de mari dimensiuni, cu soclu înalt de piatră, în zona de deal se evidențiază unitatea arhitectonică pe un singur nivel caracteristică zonei de câmpie și de deal a Olteniei și a Munteniei. Instalațiile hidraulice sunt asemenea celor din sud-vestul Banatului, adică mori cu ciură (roata hidraulică orizontală cu palete) ce valorifică potențialul scăzut și inconstant al apelor din această zonă cu climă de influență mediteraneană, unde precipitațiile pot lipsi pentru o perioadă destul de îndelungată (de până la câteva luni), iar media multianuală a temperaturilor este una ridicată.

Ocupațiile de bază sunt agricultura (practicată la scară mai mare în zona de deal și mai restrâns în zona de munte prin terasare) și creșterea animalelor (în principal a vacilor, oilor și a cailor).

Principală *ocupație secundară* a satelor dunărene este pescuitul, dar în satele de deal și munte s-a impus, mai ales, **apicultura**. Creșterea albinelor este favorizată de baza meliferă puternică și variată, ce se poate constitui într-o sursă de hrană importantă pentru albina domestică europeană (*apis mellifera*). Clima mediteraneană face, ca pe lângă vastă bază de pomi fructiferi, să crească și foarte multe plante aromatice ce diversifică hrana albinelor și de unde rezultă un produs apicol de calitate. Piața de desfacere a apicultorilor din zonă se întinde de la Drobeta Turnu Severin până spre Târgu Jiu. Iernile ușoare și scurte fac ca întreținerea familiilor de albine să fie una ușoară. Zona apicolă consacrată este la Jidoștița și Șușița, dar și la Balta.

Aspecte ale arhitecturii sfârșitului de secol XIX în podișul înalt al Mehedințiului.

Principalele materiale de construcție folosite în zonele înalte ale Mehedințiului sunt lemnul și piatra (de munte sau de râu), cu accent deosebit și pe calcarul pentru obținerea varului, în comunitățile recunoscute istoric pentru practicarea vărăritului. Piatra este folosită, însă, aproape totdeauna la realizarea temeliei, fie sub forma unor bolovani enormi puși la colțurile construcției, în stratul vechi de arhitectură, fie sub forma soclurilor de diferite înălțimi. Sub forma bolovanilor am întâlnit piatra foarte rar în Mehedinți, spre deosebire de ce se întâmplă în Gorj sau Vâlcea de pildă, unde frecvența acestui tip arhaic este relativ mare. În schimb, soclurile de piatră înalte sunt foarte frecvente în Mehedinți, în podiș, ele ajungând la înălțimi apreciabile⁴. Am notat, astfel, la Prejna, că piatra este foarte mult întrebuințată, de altfel, nu numai la case ci și la conace, la zidurile despărțitoare ale gospodăriilor și chiar la porți. Firește, abundența materialului la îndemână în acest sat situat în coasta muntelui este o explicație. Mai este însă o explicație pe care am verificat-o la Costești, unde de asemenea piatra este mult utilizată, dar în forme care ne amintesc de arhitectura din Banatul vecin; casa arhaică se înalță apreciabil, soclul luând forma unui demisol sau al unui parter semidezvoltat.

Multe dintre aceste socluri înalte sunt ridicate pe denivelări de teren, rostul lor fiind tocmai de a rezolva diferențele de nivel. Se folosește o piatră galbenă, de mal, în formă de blocuri neregulate și cu foarte puțin mortar de legătură. La nivelul superior se ajunge pe scări exterioare, de piatră, foarte mari, fără acoperiș, conferind locuințelor un anumit aer meridional, constatat și în părțile Clisurii Dunării, adică în sud-estul Banatului. Locuințe cu socluri înalte, având două secțiuni individualizate se întâlnesc (multe) pe valea Motrului, la Negoești, la Apa Neagră. Deasupra încăperilor de piatră de la nivelul de jos, rezultate din înălțarea soclului — cel mai adesea aceste încăperi fiind beciuri tencuite cu var — se pun „urși” puternici de stejar cu secțiunea de 30-40 cm; cam 7-8 urși la o casă de dimensiuni mari. Peste urși se așează „blăni” groase, tot de stejar, formând ceea ce se cheamă „podul” peste beci. Pe soclul de piatră se așează „tălpile” de gorun, pe bolovani la colțuri sau direct pe pământ. La aceleași case dar numai în zona de sub munte, în apropierea pădurilor de brad și de pin, tălpile erau făcute din trunchiuri rotunde de pin ce se încheiau la capete în „încheietură” cu „scafă”, rotundă. Tălpile cu secțiune dreptunghiulară aveau încheieturi drepte, cu „cătoage” ieșite afară (adică, cu capetele netăiate), sau încheieturi cu „tăietură în piez”, având cătoagele tăiate.

Și pereții erau realizați tot din brad rotund, așa cum se știa la Izverna, la Prejna, la Costești, mai târziu făcându-se acolo casele din stejar, din fag⁵ și din frasin. La Cerna Vârf încă mai erau case vechi din trunchiuri rotunde de gorun, subțiri de circa 15 cm, încheiate tot în sistemul zis „în scafă”. Bârnelor cu secțiune dreptunghiulară se încheiau în „cheie dreaptă”, cu capete lungi lăsate, sau în „cheie pitulată”, cu capetele tăiate.

⁴ Ne vom ocupa întâi de construcțiile unde se utilizează piatra, întrucât, ea constituie un material complementar, în sensul că în Mehedinți nu găsim, ca în relativ numeroase alte zone din țară (circa 15), case cu pereți din piatră doar în cazuri extrem de rare, lemnul fiind aici materialul de bază.

⁵ În fondul forestier al județului Mehedinți, în ultimele două secole prezența fagului este reprezentativă, această esență lemnoasă acoperind cca. 60 % din diversitatea speciilor silvice. Evident, a fost principală resursă în realizarea construcțiilor și anexelor în gospodăriile specifice zonei etnografice abordate.

Capetele lăsate, numite „cătoage” se mai numesc și „bureți”, după aspectul celor vechi, cu marginile zimțate de ploi și vânturi. Casele oamenilor mai săraci nu se făceau din bârne, ci din blăni groase de câte 10 cm. Dintr-o bârnă se puteau face 3-4 blăni, rezultând o evidentă economie de material lemnos. Blănilor se încheiau aproape totdeauna în cheie dreaptă, rar în cheie pitulată. Către timpurile mai noi, când bârnele lungi începuseră a se rări, pereții se elevau din bârne mai scurte (2-3 m) cu „cheie cu jițe” (adică „limbă”) ce se prindeau în „căței” scobiți cu un uluc de-a lungul, puși în picioare. Câte un „cățel” se pune și de fiecare parte a ușilor și ferestrelor.

Peste cununile de bârne orizontale, construite într-unul sau altul din sistemele descrise, se așează rama mare și puternică a „cosorobilor”, susținută de ultima dintre cununi, numită „legătură mare”. Denumirile locale sunt mai diferențiate, tratând obiceiuri constructive legate de echipe de meșteri ce-și vor fi impus de-a lungul anilor propria terminologie. Astfel, la Cerna Vârf patrulaterul ultimei cununi se numea „prăgarul de sus”, în timp ce al tălpilor se numea „prăgarul de jos”, iar grinda principală a „tindei” (numele local al prispei sau al „sălii”) se numea „tinclar”.

Pe cosorobii care erau de două feluri, „cosorobii de lungime” (la fațada și spatele casei) și „cosorobii de colț” (pe laturile scurte ale casei), se sprijineau căpriorii ciopliți anume cu un lăcaș, numit „gută”, ca să asigure mai bine îmbucarea cu cosorobul. Pe cosorobi se băteau „lănțeții”, iar pe aceștia șindrilă de fag cu cuie de lemn de gorun, înainte vreme, când folosirea șindrilei nu era generalizată, învelitoarea era făcută din „blăni” subțiri, lungi de câte 2 m și late de 30-40 cm. Fixarea bânelor, pereților ca și a diferitelor piese ale acoperișului se făcea în „pișleag”, adică în cuie lungi de lemn.

Acoperișul era foarte înalt, înălțimea fiind determinată de lungimea căpriorului, care trebuia să fie cât lățimea casei, în vremurile mai noi, acoperișul se face mai scund; de pildă, pentru șindrilă căpriorul este înalt cât lățimea casei, minus 1/4 din această lățime, iar pentru țiglă, acoperișul este mai scund, scăzându-se 1/3 din lățime. Măsurătoarea căpriorului se face de la „gușă” până la vârf.

Forma acoperișului este cea generală pe teritoriul românesc, în patru ape. Tot la acest subcapitol al tehnicii mai amintim că, la casele vechi, capetele grinzilor din pereții laterali se acopereau la fațadă cu o piesă numită ca și în Gorj, „undrea”, având rol constructiv prin susținerea grinzilor de sus, a așa-numiților „cai”, dar și un rol decorativ apreciabil, în sfârșit, trebuie să spunem că în Mehedinți foarte multe case sunt tencuite și vărute, stratul de tencuială fiind susținut prin „nuielare”, adică prin batere de nuiiele crăpate în două pe toată suprafața pereților.

Conacele de plai. Funcțiile lor economice

Podișul Mehedinți se detașează față de alte unități naturale din țară de același rang și dimensiuni spațiale prin densitatea relativ ridicată a locuirilor temporare cunoscute sub numele de „conace”, care beneficiază de adăpost climatic, expoziție favorabilă, densitate mare a izvoarelor, numeroase pășuni și fânețe. Conacele au evitat văile adânci și relieful accidentat preferând locurile însoțite și șesurile domoale, acolo unde fânețele au o extindere mai mare și de mai bună calitate; au ținut seama de direcția vânturilor dominante, de prezența unei surse de apă, ca și de apropierea drumurilor, a potecilor și a așezărilor permanente. Conacele, în podiș, se întind în imediata apropiere a satului, până la distanțe de peste 10 – 15 km. Aproape fiecare sat din podișul Mehedinți are în componența sa, câte 2 cătune. Cătunele, pe lângă valorificarea directă a resurselor pe care le au în perimetrul lor (și aici ne referim la amenajarea stupinelor lângă gospodăriile componente ale cătunelor), se sprijină aproape integral, din punct de vedere economic, pe mai multe conace care fac parte din această unitate administrativă.

Accesibilitatea greoaie în asemenea trupuri de sate, drumurile dificile, dar mai ales necesitatea de a da o utilitate economică maximă terenurilor din hotarul satului (aflat la distanță de vatră) a impus oamenilor din zona de nord a Mehedințiului să-și construiască un număr apreciabil de locuri cu caracter sezonier. În sezonul muncilor agricole dar și în cel de pășunat, în arealul conacelor proprietarii petreceau mai mult de 10 ore pentru muncile specifice legate de culturile cerealiere sau de creșterea

animalelor. Întoarcerea zilnică a membrilor familiei ce se deplasau la conac, în vatra satului se modifica, în funcție de amploarea muncilor, de distanța amplasării conacului în raport cu casa din sat. Astfel că, în timp, în multe cazuri conacul devine loc de activitate și locuire permanentă. Conacul reprezenta, ca și în cazul sălașului bănațean, un dublet economico-social și funcțional al gospodăriei din sat (fig. 2, fig. 3, fig. 4, fig. 5, fig. 6, fig. 7).

Cei din satele de munte și din zona de podiș înalt și-au dezvoltat un real „program edilitar” de a-și grupa unitățile în același perimetru: conacul, palanca (după caz, grajdul) și chiar oborul îngrădit pentru șeptelul pe care-l deplasau pentru pășunat în spațiul destinat în zonele înalte.

Multitudinea conacelor accentua caracterul de răsfirare și chiar de dispersare a habitatului, unele dintre ele fiind părăsite, utilizate doar temporar, sau permanent. Prezența plaiurilor joase ca și a izvoarelor, sursă de apă esențială în practicarea creșterii animalelor în zonă a favorizat localizarea și înmulțirea conacelor, confirmându-se statutul lor de prelungire a funcțiilor economice ale gospodăriei ce se găsea în vatra satului. Consistența demografică și economică a fenomenului s-a remarcat din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, până în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Frecvența constituirii lor este în podișul piemontan, unde conacele formează un adevărat mozaic. Aici apar culmi și versanți parcelați, fiecare parcelă dispunând de fâneață, teren arabil cultivat cu cereale, dar și plante legumicole necesare hranei cotidiene, alături chiar de plantații reduse de viță de vie, în zonele terasate cu expunere solară, precum și culturi de pomi fructiferi. Prezența acestora marchează dubla funcție alimentară și economică, dacă avem în vedere utilitatea fructelor și, deopotrivă, faptul că aceste livezi pe înălțimi constituiau o sursă meliferă semnificativă pentru stupii plasați în apropierea conacelor (fig. 8, fig. 9).

Urmează apoi conacul propriu-zis, monocelular sau bicelular, sistemul de îngrădire din blăni cioplite rudimentar, fiind prezent în funcție de anexele conacului sau de efectivul de animale deținut de proprietar. Multe dintre conace prezintă adosată șatra, o încăpere de cca. 40 de mp.², din piatră, având acoperiș într-o apă, și utilizând învelitoarea de fag (fie șindrilă, fie blăni acoperite de ferigă)⁶.

Referitor la arhitectura conacelor din județul Mehedinți (zona de podiș) aproape toate reproduc planul obișnuit al casei vechi, formată din camera cu vatră și odaia și pridvorul jos, pe soclu de piatră, evoluând pe suprafața fațadei, integral sau parțial, fiind și locul de derulare a activităților economice. Multe dintre conace reproduc forma locuințelor arhaice cu planimetrie dreptunghiulară și compartimentare bicelulară, cu spațiu adosat, de tipul casei cu șatră (șatra deservind adăpostirii animalele, dar având și rol de adăpostire a instrumentarului casnic). În acest sens se mai folosea și podul conacului care era compartimentat: pe partea cu *hodaia* de animale se găsea depozitat fânul, iar deasupra camerei cu sobă se depozitau legumele, cerealele și chiar obiecte de uz gospodăresc⁷.

Din cercetările derulate de noi pe zona comunelor Ponoare, Balta, Cireșu, Podeni se detașează astăzi un fenomen de diminuare accelerată a folosirii acestor conace, în legătură directă cu îmbătrânirea populației și a părăsirii ocupațiilor legate de creșterea animalelor (în special diminuarea progresivă a păstoritului, altădată acesta fiind etalon pentru existența economică a comunităților). Vedem deci, că prin, modul de organizare arhitectonică și prin structură conacele de pe înălțimi conservă nealterat specificul arhitectural al vechii gospodăriei din trupurile de sate, risipite pe văile montane sau pe platourile situate la altitudine, caracterizate de soluri productive. Acele conace valorifică, în procesul de construire, resursele și materialele pe care mediul local le oferă: lemnul de fag și de stejar, piatra de munte, varul din cariere.

⁶ Sătenii din zona piemontană a Mehedințiului recoltează și stochează mari cantități de ferigă, pe pătuiage, folosind-o, ulterior, ca învelitoare pentru anexele din perimetrul gospodăriei sau din plai.

⁷ În general este de semnalat faptul că aceste conace au constituit, în derularea proceselor sociale și demografice de apariție a așezărilor rurale în nordul Mehedințiului, nuclee de formare a unor locuiri permanente. Ca urmare a „roirilor” spre zonele mai joase apar, ca derivând de la arealul conacelor, cătunele cu funcție de existență permanentă în arealul acestora.

În ceea ce privește relațiile socio-demografice din teritoriul etno-geografic și sistemele de așezări, în spațiul Podișului Mehedinți se conturează două unități teritoriale de diferite dimensiuni, între care au loc schimburi reciproce de masă, energie și informații: unul axat pe orașul Baia de Aramă, iar cel de-al doilea pe localitatea Balta. Pe lângă acestea, Podișul Mehedinți este cuprins în sistemul organizat pe centre urbane din afara podișului: Drobeta-Turnu Severin, Orșova, Motru.

Anexele din perimetrul gospodăriei sau al conacului. Palanca și căprăreața

Specificul economic al podișului a fost influențat în mare măsură de condițiile geografice. În acest fel se poate explica specificitatea economică mixtă ocupațională din regiune. Locuitorii de aici au avut ca ocupație prioritară creșterea ovinelor, bovinelor și caprinelor, fiind practicate în paralele pomicultura, viticultura dar și grădinăritul alături de apicultură (având în vedere resursele florale melifere existente). Caracteristic zonei este iernatul animalelor, îndeosebi a bovinelor la conac, adăpostite fie în spațiul adosat, fie în palancă (fig. 10, fig. 11).

Ocupația de bază fiind, în cea mai mare parte a satelor, creșterea animalelor adăposturile trebuiau să fie încăpătoare adoptându-se soluții constructive puțin costisitoare și ușor de configurat în arealul unde erau plasate conacele.

Completarea spațiilor destinate adăpostirii animalelor (atât vara cât și în perioada iernii) era realizată, în plai sau chiar în structura gospodăriilor prin ridicarea palâncilor, adăposturi cvasirudimentare, edificate în sistemul de acoperiș în două ape, pe o structură din lemn (bârne subțiri, lemn de salcâm sau fag, sau chiar arin), folosind ca material pentru învelitoare, paie, tulpinile de ferigă și chiar crengile dense, suprapuse. Aceste palânci (probabil numărul lor depășind câteva sute pe tot arealul investigat) asigurau spațiul adăpostirii animalelor mari și mici, chiar în perioada de iarnă. Ele substituiau existența grajdurilor, mai puțin semnalate în cadrul gospodăriilor sau în ansamblul anexelor cu rol determinant în economia așezărilor. De remarcat era faptul că, în apropierea palâncilor și a conacelor, sătenii forau puțuri, asigurând astfel sursa de apă necesară animalelor (fig. 12, fig. 13).

Sistemul constructiv este simplu: furcile de diferite esențe lemnoase sunt așezate oblic, îmbinate deasupra printr-o grindă pe care o susțin. Succesiv pe scheletul lemnos astfel format sunt așezate despicături de lemn sau trunchiuri de mesteceni ce formează, cu solul un triunghi. Peste acestea se adaugă lipitură de pământ amestecat cu paie. Învelitoarea vegetală este adesea formată din snopi de ferigă și snopi de coceni, cu rol izolator. Alături de palancă, adesea pentru pășunatul pe perioada verii la conac, se folosea căprăreața, realizată într-o tehnică de elevație pe furci, susținând o leasă de nuiel, amplasată într-o apă, acoperită cu snopi de coceni sau snopi de ferigă. Suprafața din imediata apropiere a căprăreței era delimitată de un gard rudimentar, din pari ciopliți cu barda.

Ulterior, în perimetrul conacelor au apărut mici depozite de porumb, edificate din împletitură de nuiel de alun. Denumirea locală era aceea de *pătul*. În același timp, în absența acestor pătule depozitarea recoltei de cereale se făcea în podul conacului.

Propuneri pentru completarea Sectorului Tematic Alimentar cu o unitate arhitectonică din județul Mehedinți

În contextul derulării a 3 campanii de teren, între anii 2012-2014, în zona etnografică reprezentată de nordul județului Mehedinți se impune o succintă configurare și prezentare teoretică (dar și fotografică, a se vedea anexele) a construcțiilor specifice acestei zone, care pot susține aducerea și integrarea în circuitul expozițional al Muzeului Civilizației Populare Tradiționale ASTRA a gospodăriei mehedințene tipice.

Este sesizabil și important faptul că perpetuarea arhitecturii tradiționale (chiar dacă multe componente arhitectonice s-au schimbat) s-a datorat unei oarecare izolări, a sărăcirii oamenilor și reîntoarcerii la viața tradițională, după decăderea industriei și creșterea șomajului în principalele orașe

de influență: Drobeta Turnu Severin și Baia de Aramă⁸.

În urma cercetărilor întreprinse în localitățile din nordul județului Mehedinți suntem în măsură să spunem că, o gospodărie tradițională mehedințeană cuprinde următoarele elemente definitorii:

- *Casa gospodăriei* – fie că vorbim despre aceea cu un singur nivel (caracteristică zonelor de deal și celor piemontane: Jidoștița, Șușița, Bâlvănești) sau de casa cu parter și un etaj (caracteristică zonei montane: Balta, Costești, Cireșu, Negrușa, Izverna, Ponoarele);

- *Conacul* – caracteristic atât zonei montane cât și celei de deal. Acesta reprezintă o construcție (de cele mai multe ori monocelulară) realizată în hotarul satului destinată locuirii temporare din primăvară până în toamnă cu diferite scopuri: creșterea animalelor (vacii, oi), coasă, lucrul la livada de pomi fructiferi, apicultură;

- *Palanca sau căprăria/căprăreața* – o anexă ce se remarcă prin originalitate, marcă a zonei, ce poate fi descrisă ca un bordei de suprafață ce are rolul de a adăposti vitele și caii. Materialele sunt simple și foarte ușor de procurat, iar timpul de realizare este foarte scurt. Materialele necesare sunt: crengi mari de fag sau carpen legate cu funie, acoperișul este format din crengi, iar învelitoarea din frunze de ferigă. Cele două laturi mici sunt căptușite cu fascii sau jumătăți de mestecăn, iar mai nou cu scândură. Pe una din aceste laturi se află ușa.

Se poate afirma, de asemenea, că această subzonă etnografică reprezentată de localitățile din nordul județului Mehedinți, aflate la granița cu Caraș-Severin și Gorj, cu evidente influențe bănățene, dar și gorjene, ar putea fi cunoscută ca „*terra palankorum*” (ținutul palâncilor) nume sugestiv datorat elementului arhaic și original de arhitectură ce s-a păstrat, aici, până în zilele noastre.

BIBLIOGRAFIE:

I. Surse inedite: arhive

Arhiva științifică a Muzeului ASTRA, Fond Civilizația românească, dosar 45, *Monografia Comunei Cireșu*, ff. 32-45;

Arhiva științifică a Muzeului ASTRA, Fond civilizație populară românească, dosar 76, *Date monografice comuna Podeni, județul Mehedinți*, ff. 2-20;

Arhiva științifică a Muzeului ASTRA, Fond special „Hedwig Rușdea”, dosar 34/ 1974, *Raport de cercetare în comuna Podeni*, ff. 23-29.

Arhiva științifică a Muzeului ASTRA, Fond special „Hedwig Rușdea”, dos. 35, 1974, *Raport de cercetare – Procesul de dezintegrare din viața satului contemporan a instalațiilor de industrie țărănească. Studiu efectuat în comuna Podeni, județul Mehedinți*, ff. 2-23.

II. Anchete orale – Informatori (interviurile au fost efectuate în luna februarie a anului 2013).

Enescu Ana, 56 ani, 10 clase, comuna Ponoarele, județul Mehedinți.

Enescu Vasile, 60 de ani, 11 clase, comuna Ponoarele, județul Mehedinți.

Enescu Valentin, 40 de ani, școală profesională, Baia de Aramă, județul Mehedinți.

Borloveanu Dumitru, 73 de ani, studii superioare, sat Răiculești, comuna Ponoarele, județul Mehedinți.

Boteanu Cornel, 58 de ani, studii superioare, Baia de Aramă, județul Mehedinți.

⁸ La Balta, Costești, Cireșu, Negrușa, Ponoarele se remarcă casele pe două nivele cu soclu înalt din piatră. De obicei la primul cat (bicelular) se află grajdul vitelor și o magazie/pivniță sau ambele. Împărțirea camerelor de la nivelul superior este asemănătoare cu cea de la casele pe un singur nivel. Prispa poate fi realizată pe una, două sau trei laturi. Ca o caracteristică originală este hornul zidit din piatră. În comuna Bâlvănești, cu sate aflate în zona de contact între deal și munte, se regăsesc ambele tipuri de casă. Acareturile sunt diverse ca formă și structură, de la fânarul simplu până la șuri trichelulare. Un caz special îl constituie comuna Balta, unde sunt multe case de lemn pe două și chiar pe trei nivele, remarcabile prin dimensiunile impresionante (16 m x 8m), de inspirație urbană, ridicate acum aproximativ 100 de ani.

III. Bibliografie generală și specială:

- ***. *Localitățile județului Mehedinți*, Drobeta Turnu Severin, 1985.
- ***. *Atlasul complex Porțile de Fier*, București, Editura Academiei, 1972.
- BOTEANU, Cornel; BORLOVEANU, Dumitru.** *Ponoarele – studiu monografic*, Craiova, Editura Argo, 2004.
- BUDIȘ, Monica.** *Aspecte etnografice din satul Cireșu-Mehedinți*. În: *Mehedinți – istorie și cultură*, Drobeta Turnu Severin, 1979.
- CHIPURICI, Nicolae.** *Județul Mehedinți într-o conscripție de la începutul secolului al XVIII-lea*. În: *Drobeta, III*, 1978.
- CUCU, Vasile; BĂCĂNARU, Ioan.** *Geografia satului românesc în Sociologia geografică. Colecția Sociologia militans*, București, Editura Științifică, volumul V, 1972.
- CUCU, Vasile; BUGĂ, Dumitru; ERDELI, George; ALEXANDRESCU, Vasile.** *Locul județului Mehedinți în peisajul geografic și economia României*. În: *Analele Universității București*, XXIX, 1980.
- ERDELI, George.** *Așezările omenesti din Podișul Mehedinți – aspecte de geografie istorică*. În: *Revista Terra*, București, Anul XV, nr.1, ianuarie – martie, 1983.
- ERDELI, George; CÂNDEA, Mihai.** *Așezarea rurală, componență principală a peisajului geografic românesc*. În: *Buletinul Științific al Societății de Geografie*, București, seria nouă, VII, LXXVII, 1984.
- ERDELI, George; IACOB, Gheorghe.** *Considerații geografice asupra așezărilor omenesti din Piemontul Strehaia*. În: *Analele Universității București*, XXVIII, 1979.
- IONESCU, Constantin.** *Prin munții Mehedințiului*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1978.
- IONESCU, Grigore.** *Arhitectura populară în România*, București, 1971.
- JUAN, Constantin.** *Expoziția româno-iugoslavă „Porțile de Fier – Djerdap”, un pas spre Parcul transfrontalier al biosferei Defileului Dunări*. În: *Drobeta*, Drobeta Turnu Severin, XIII/2003.
- MAIER, Octavian.** *Meșteșugul vărăritului în zona Porților de Fier*. În: *Mehedinți – Istorie și cultură*. Drobeta Turnu Severin, 1982.
- PĂNOIU, Andrei.** *Arhitectură și sistematizare rurală în județul Mehedinți*, Muzeul Național de Istorie, București, 1983.
- POPILEAN-BRATILOVEANU, M.** *Ocupații tradiționale la Izverna*. În: *Arhivele Olteniei*, seria nouă nr. 4, 1985.
- EADEM.** *Contribuții la istoricul așezărilor din Podișul Mehedinților*. În: *Arhivele Olteniei*, serie nouă, nr. 3, 1984.
- EADEM.** *Locuința tradițională din Podișul Mehedinților*. În: *Studii și cercetări de Istoria Artei*, seria Plastică, nr. 22, 1975.
- VINTILESCU, I.** *Podișul sau Plaiul Mehedinților*. În: *Revista de Geografie*, an II, I, București, 1946.

Fig. 1 - Map with the representative localities for the typology of the seasonal habitations from the High Plateau of the Mehedinți county.

Fig. 2 - 'Conac' (residence) from the village of Brânzeni, commune of Ponoare, Mehedinți county. We can notice the low, open porch, placed on a small stone socle, the porch ensuring an increased accessibility inside the shelter, being at the same time a space for storing various foods.

Fig. 3 - Conac din satul Cracu Muntelui, Comuna Ponoare, județul Mehedinți.

Prezintă împrejmuire de tipul gardului de blăni, realizate la rindea. Se poate observa, în planimetria acestuia, spațiul adosat, cu acoperiș într-o apă, având rolul de adăpost pentru efectivele de ovine ale familiei. Denumirea specifică este de *șatră* (conac cu *șatră*). Inițial, pentru realizarea învelitorii s-a folosit șita de fag.

Fig. 3 - 'Conac' from the village of Cracu Muntelui, commune of Ponoare, Mehedinți county. It has a wooden planks fence type of enclosure, with the planks worked on the jointer. On its planimetry we can notice the leant space, with single-slope roof, having the role of shelter for the sheep of the family.

The specific name is '*șatră*' ('conac with *șatră*'). Initially, in order to make the envelope they used beechwood shakes.

Fig. 4 - Pimniță cu cameră de locuit adosată, satul Brânzeni, comuna Ponoarele, județul Mehedinți. În urma celor 3 campanii de teren, datele obținute au condus la concluzia, că, asemenea anexe gospodărești cu rol de cămară arhaică (având asimilată și *hodaia* de locuit) au dobândit rolul de locuire permanentă pentru vârstnicii familiilor proprietare.

Fig. 4 - Cellar with leant living room, village of Brânzeni, commune of Ponoarele, Mehedinți county. Following the three field campaigns, the data obtained have lead us to the conclusion that such household annexes with the role of archaic pantry (with the *hodaia* - living room - assimilated to it) have acquired the role of permanent habitation for the elderly of the owner families.

Fig. 5 - Conac cu prispă parțială din comuna Cireșu (astăzi dispărut).
Fig. 5 - 'Conac' with partial porch from the commune of Cireșu (extinct today).

Fig. 6 - Conacul Mariei Vlada din Plaiul Cloșani (astăzi conacul nu se mai păstrează), prezentând șatră și obor (perimetru îngrădit) din blăni realizate în tehnica cioplitrii în bardă.
Fig. 6 - The 'conac' of Maria Vlada from Plaiul Cloșani (the conac has not been preserved until today), with șatră and obor (fenced perimeter) made out of wooden planks obtained in the technique of billhook carving.

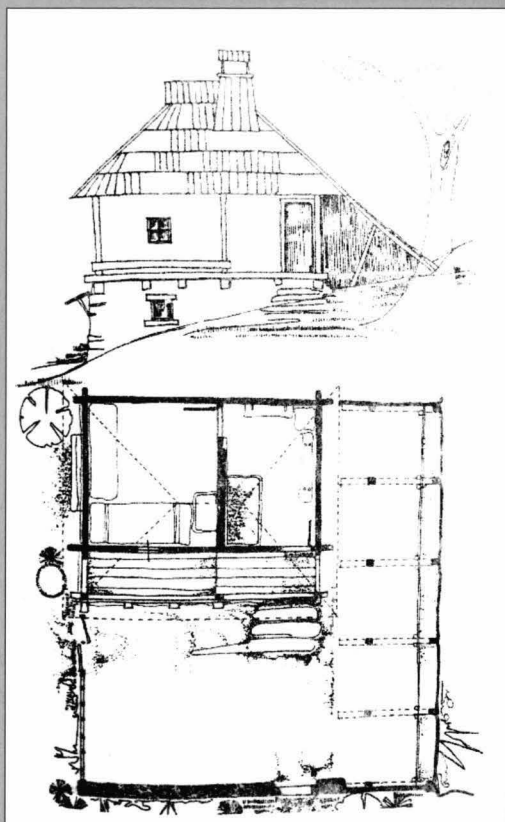

Fig. 7. - *Conac de plai din Podeni*, elevație și plan. Este vizibilă pe elevație (dreapta) prezența șetrei închise, servind ca adăpost pentru animale, în contextul iernării la conac.

Fig. 7. - *Field 'conac' from Podeni*, elevation and plan. On the elevation it is visible (on the right) the presence of a closed *șatra*, serving as shelter for the animals, in the context of wintering at the *conac*.

Sus, fig. 8; jos, fig. 9 -

Valorificarea viticolă a versanților domoli, viile din zona Ponoare fiind amplasate în apropierea conacelor, împrejmuite de pari, în sistem arhaic. În plan îndepărtat este vizibil un sistem specific de depozitare a fânului, *pătuiajul*. Observabile sunt și livezile de mici întinderi, situate în proximitatea viilor.

Up, fig. 8; down, fig. 9 -

Using the soft slopes for viticulture, the vineyards from the area of Ponoare being placed close to the *conace*, surrounded by poles, in an archaic system. Off plan we see a specific storage system of hay, *pătuiajul*. We can also see small orchards, located near the vineyards.

Fig. 10, 11 - Utilizarea terenurilor agricole (parcelate) de la baza versanților, pentru culturi de porumb sau semănături restrânse de păioase. Sunt observabile, atât conacele cât și palâncile sau grajdurile rudimentare din plai, situate în imediata apropiere a exploatației agricole.

Fig. 10, 11 - The use of the (parcelled) agricultural lands at the bottom of the slopes for corn cultures or reduced cereal plantations. We can see both the *conace* and the *palânci* (palisades) or the rudimentary stables from the field, located right near the agricultural exploitation.

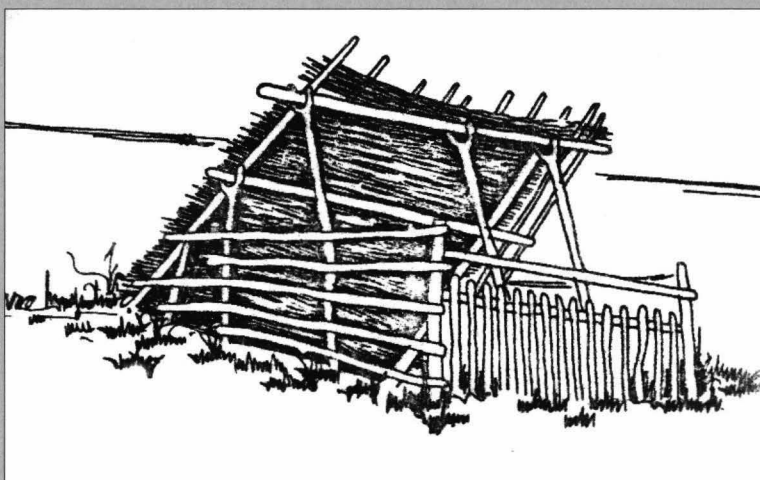

Fig. 12 - *Câprăreață* de plai, constituind anexă pentru adăpostire animalelor pe timpul verii.

Asemenea construcții prezintă un grad mare de perisabilitate și se identifică în perimetrul conacelor de plai. Aceasta constituie sistemul arhaic de adăpostire, pentru perioada sezonului cald, a animalelor mutate la conac pentru pășunare. Acoperișul este înălțat într-o pantă, pe furci, peste leasa de nuiete fiind așezați snopii de ferigă.

Fig. 12 - The field '*câprăreață*' is an annex for sheltering animals in the summer time.

Such constructions have a high degree of perishability and can be found within the perimeter of the field *conace*. It represents the archaic system of sheltering during the warm season for animals, which are taken to the *conac* for grazing. The roof is elevated in one slope, on forks, over the interweaved twigs being placed fern sheaves.

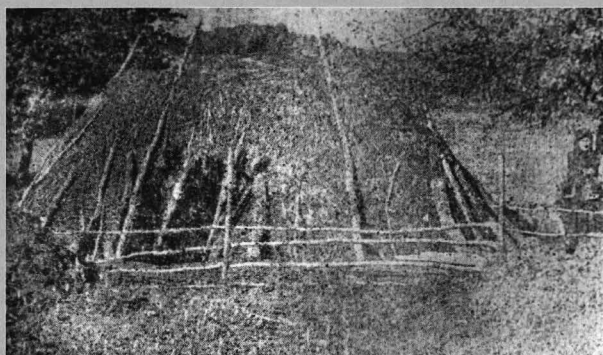

Fig. 13 - *Palancă* de mari dimensiuni specifică subzonei etnografice a comunei Balta, județul Mehedinți. Elevația se realiza printr-un sistem de furci, formând cu solul un triunghi. Accesul se realiza printr-o deschizătură laterală. Învelitoarea folosită era confecționată din material vegetal: ferigă și snopii de coceni suprapuși.

Fig. 13 - Large-size '*palancă*' specific for the ethnographic sub-area of the commune of Balta, Mehedinți county. The elevation was made through a system of forks, forming a triangle with the ground. Access was made through a lateral opening. The envelope used was made out of vegetal material: overlapped fern and cob sheaves.